

Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації

А. О. ЛЕВИЦЬКАⁱ

Конкурентоспроможність підприємства в умовах сьогодення виступає однією з визначальних характеристик ефективності його господарської діяльності і, водночас, можливостей подальшого розвитку. Важливим елементом системи забезпечення належного рівня конкурентоспроможності підприємства, ефективного ведення його господарської діяльності виступає її оцінка. Багаторівневий характер конкурентної взаємодії господарюючих суб'єктів зумовлює широкий діапазон методів оцінки конкурентоспроможності, а тому виникає необхідність їх систематизації. Проведене дослідження дозволило виявити існування цілого ряду підходів до систематизації методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. В результаті детального вивчення наведених підходів сформовано систему методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, визначено переваги та недоліки основних груп методів та доведено необхідність застосування комплексу методів для більш повної оцінки конкурентоспроможності того чи іншого підприємства з урахуванням особливостей його господарської діяльності.

Ключові слова: класифікація, конкурентоспроможність підприємства, методи оцінки конкурентоспроможності.

УДК 650.18

JEL коди: B4, M2, O1, O2

Вступ. Важливим елементом системи забезпечення належного рівня конкурентоспроможності підприємства, ефективного ведення його господарської діяльності як на внутрішньому (національному), так і на зовнішніх ринках виступає її оцінка. В процесі оцінювання конкурентоспроможності підприємства виявляються сильні і слабкі сторони його діяльності, приховані можливості та потенційні загрози, що в підсумку дає можливість ефективно планувати та розвивати діяльність на основі конкурентних переваг.

Визначення рівня конкурентоспроможності підприємства є початковим моментом планування його діяльності та розробки стратегії конкурентоспроможності. Для функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідна система оцінки конкурентоспроможності, яка б врахувала інтереси інвесторів, підприємств, споживачів, держави [1]. Однак, як не склалося єдиного розуміння суті поняття конкурентоспроможності підприємства, так не існує і єдиної методики її оцінки.

Багаторівневий характер конкурентної взаємодії господарських суб'єктів зумовлює широкий діапазон підходів до оцінки їх конкурентоспроможності. У сукупності вони охоплюють як вертикальний, так і горизонтальний об'єктний ряд – від оцінки конкурентоспроможності товарів, підприємства, регіону, галузі та економіки країни до оцінки конкурентоспроможності окремих товарів підприємств та видів діяльності [2]. Це обумовлює неоднозначність підходів і методик оцінки конкурентоспроможності.

ⁱ Левицька Альона Олегівна, аспірант кафедри міжнародних відносин Хмельницького національного університету, асистент кафедри економіки і підприємництва Вінницького торгово-економічного інституту.

Постановка проблеми. Враховуючи велике значення рівня конкурентоспроможності підприємства для його активної діяльності і розвитку, на сьогодні велика кількість науковців присвячує свої дослідження питанням саме оцінки конкурентоспроможності. Так, розгляд даних питань здійснюється у наукових працях В. І. Беляєва, В. Л. Дикань [1], Л. М. Закревської, Ю. Б. Іванова [6], Л. А. Костюк, О. Є. Кузьміна, Д. В. Погребняка [3], Д. О. Рибницького, В. І. Сахно, О. Є. Сомової, В. В. Яцури та ін. Кожен з авторів пропонує власну класифікацію існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, однак, не здійснюючи спроб їх систематизувати. Саме тому вважаємо за необхідне здійснити систематизацію методів оцінки конкурентоспроможності підприємства.

Метою дослідження є розгляд існуючих вітчизняних і закордонних підходів щодо класифікації методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, а також систематизація і характеристика основних груп даних методів.

Результати дослідження. Оцінка конкурентоспроможності підприємства – це визначення її рівня, що дає певну відносну характеристику здатності підприємства конкурувати на певному ринку. Отже, конкурентоспроможність підприємства виступає агрегованим показником його конкурентних можливостей та здатності оперативно реагувати та пристосовуватися до чинників мінливого зовнішнього середовища.

Д. В. Погребняк зазначає, що конкурентоспроможність підприємства може бути визначена як комплексна порівняльна характеристика, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів [3].

Варто відзначити, що на сьогодні при оцінці конкурентоспроможності підприємства використовується цілий ряд методів. Узагальнюючи існуючі наукові дослідження з цього питання можемо представити класифікацію всієї сукупності методів оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1 – Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності підприємства (Розроблено за [1; 3; 6])

Ознака	Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства
За способом оцінки	Якісні
	Кількісні
За формою представлення результату	Матричні
	Графічні
	Індексні
За ступенем врахування аспектів функціонування підприємства	Спеціальні
	Комплексні
За можливістю прийняття стратегічних рішень	Поточні
	Стратегічні
За напрямом формування інформаційної бази	Критеріальні
	Експертні
Залежно від об'єкта оцінки	Методи оцінки конкурентоспроможності персоналу
	Методи оцінки конкурентоспроможності продукції
	Методи оцінки конкурентоспроможності організації
Залежно від конкретизованої мети оцінки	Позиціонування у групі
	Визначення динаміки позицій у групі
	Визначення конкурентних переваг

Якісні методи оцінювання здебільшого мають низький ступінь математичної формалізації, їм властива трудомісткість реалізації та дискретність оцінки. Вони не дають можливості використовувати оцінку конкурентоспроможності підприємства в процесі аналізу та визначення пріоритетних напрямів посилення конкурентних позицій на ринку.

Кількісні методи дають змогу оцінювати реальні шанси суб'єкта господарювання у конкурентній боротьбі за привабливі стратегічні зони господарювання та приймати виважені, з тактичного та стратегічного погляду, управлінські рішення [4].

Спеціальні методи оцінки – це методи, що дозволяють оцінити конкурентоспроможність підприємства за окремими аспектами його діяльності – виробничим, інноваційним, маркетинговим, фінансовим тощо. Комплексні методи базуються на комплексному підході до оцінки конкурентоспроможності підприємства [5].

Крім загальної класифікації існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, науковці виокремлюють певні групи методик, пропонуючи виділяти від 5 до 9 основних груп. Так, Л. А. Костюк [2] пропонує поділяти методи оцінки конкурентоспроможності підприємства на 5 груп: методи оцінки конкурентоспроможності підприємства за ринковою часткою, матричні методи, методи, засновані на теорії ефективної конкуренції, методи, засновані на теорії якості товару та інтегральні методи.

Ряд авторів пропонують виокремлювати наступні групи методів [6], а саме методи:

- засновані на аналізі порівняльних переваг;
- що базуються на теорії рівноваги фірми і галузі;
- побудовані на основі теорії ефективної конкуренції;
- засновані на теорії якості товару;
- побудовані на основі матриць;
- інтегральні;
- засновані на теорії мультиплікатора;
- засновані на визначенні позиції в конкуренції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства;
- засновані на порівнянні з еталоном.

В. І. Сахно на основі аналізу літературних джерел виділяє такі найбільші групи методів оцінки конкурентоспроможності підприємства [7]:

- 1) методи, основані на теорії конкурентних переваг;
- 2) методи, засновані на теорії ефективної конкуренції;
- 3) методи, в основі яких лежить теорія якості товару;
- 4) матричні методи;
- 5) інтегральний метод.

О. Є. Сомова у своєму дослідженні [8] за результатами вивчення наукової літератури з метою типізації та узагальнення пропонує виокремлювати п'ять основних груп методів оцінки конкурентоспроможності: методи, що базуються на описі конкурентної боротьби; методи, основані на узагальненні думок експертів; методи оцінки конкурентоспроможності товару та конкурентоспроможності підприємства; методи, засновані на розрахунку інтегрального коефіцієнта за фінансовими і техніко-економічними показниками; методи оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі аналізу рентабельності, грошових потоків і вартості бізнесу.

У роботі Л. М. Закревської [9] запропоновано структурний поділ методів оцінки конкурентоспроможності підприємства на наступні групи: ті, що базуються на теорії

рівноваги підприємства та галузі А. Маршалла і теорії факторів виробництва; засновані на теорії ефективної конкуренції, висунутої Дж. М. Кларком; ті, що ґрунтуються на взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності підприємства із показниками якості продукції, що випускається; структурні – рішення щодо дотримання тієї чи іншої позиції на ринку підприємство приймає, виходячи із рівня монополізації галузі; функціональні, сутність яких полягає у визначенні співвідношення витрат, цін, завантаження виробничих потужностей, обсягів випуску продукції, норм прибутку тощо; оцінка конкурентоспроможності підприємства за характеристиками якості продукції («метод профілів»); матричні методи оцінки конкурентоспроможності підприємств.

Отже, на основі вивчення існуючих наукових підходів до групування досліджуваних методів, всю сукупність існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства можна систематизувати наступним чином (рис. 1).

Матричні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства базуються на використанні матриці – таблиці впорядкованих за рядками та стовпцями елементів. Вони не дозволяють дати оцінку рівня конкурентоспроможності підприємства, однак дозволяють здійснити аналіз окремих аспектів його діяльності, середовище функціонування, ринкову позицію та визначити основні напрями подальшого розвитку.

Науковці відзначають, як переваги, так і вади названих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. Так, основними позитивними сторонами застосування даних методів є наступні [4]:

- можливість отримання достовірної оцінки конкурентоспроможності підприємства за наявності релевантної інформації про обсяги продажу;
- простота у застосуванні та визначенні частки на ринку і темпів зростання ринку;
- придатність для аналізу взаємодії між різними напрямками діяльності підприємства та для різних стадій розвитку кожного напрямку діяльності.

Стосовно недоліків (вад) матричних методів, то серед них науковці виокремлюють наступні [4]:

- здійснення оцінки конкурентоспроможності підприємства лише за двома характеристиками;
- не завжди об'єктивна характеристика конкурентоспроможності за відносною часткою ринку;
- відсутність аналізу причин, що ускладнює прийняття управлінських рішень.

Значного поширення набуло використання графічних методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. Дані методи базуються на побудові «багатокутника конкурентоспроможності» або «радіальної діаграми конкурентоспроможності».

Одним із найбільш вживаних методів даної групи є метод оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі теорії «життєвого циклу товару». Концепція життєвого циклу – це модель реакції ринку (на дії, уживані підприємством) у часі. Залежними змінними даної моделі виступають збут, покриття витрат, прибуток, а також як єдина змінна залучається час [10]. Основною вадою даного методу є те, що крива життєвого циклу будується без врахування зовнішніх факторів (технологічних та економічних умов, позицій конкурентів).

Одним із найбільш вживаних методів даної групи є метод оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі теорії «життєвого циклу товару». Концепція життєвого циклу – це модель реакції ринку (на дії, уживані підприємством) у часі. Залежними змінними даної моделі виступають збут, покриття витрат, прибуток, а також як єдина змінна залучається час [10]. Основною вадою даного методу є те, що

крива життєвого циклу будується без врахування зовнішніх факторів (технологічних та економічних умов, позицій конкурентів).

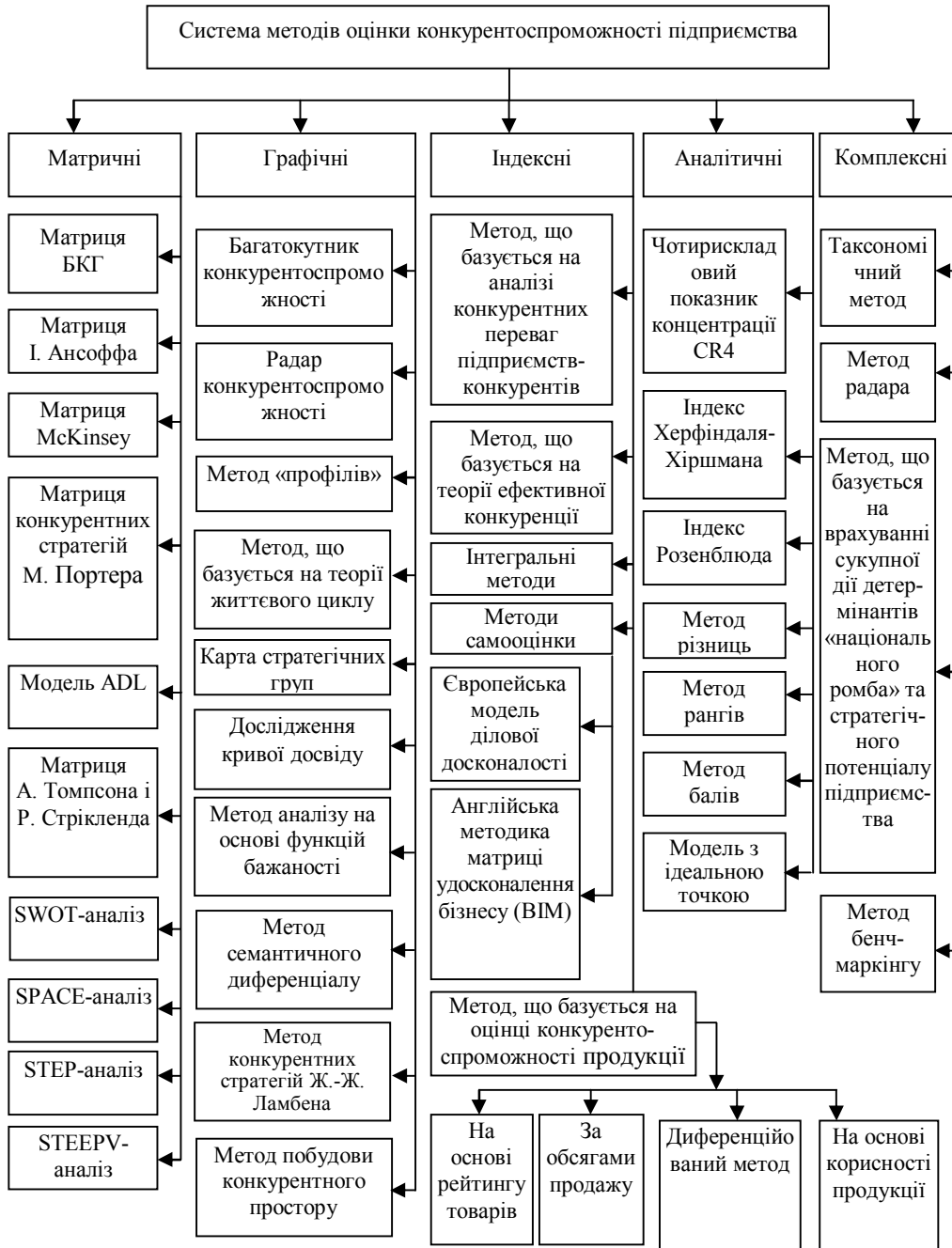

Рис. 1. Система методів оцінки конкурентоспроможності підприємства [авторська розробка]

До графічних методів оцінки конкурентоспроможності підприємства належить також і метод, що базується на побудові багатокутних профілів. Даний метод запропонований американськими науковцями і базується на виявленні критеріїв конкурентоспроможності продукту або підприємства в цілому, установленні ієрархії виявлених критеріїв і побудови багатокутників конкурентоспроможності. Дана методика не містить простих і однозначних критеріїв оцінки конкурентоспроможності, а базується на застосуванні непрямих узагальнених показників (векторів компетенції). Серед недоліків вказаного методу науковці називають відсутність прогнозної інформації щодо того, якою мірою й за якими параметрами досліджувані підприємства покращуватимуть свою діяльність. Що ж до переваг методу профілів, то його використання дає можливість порівнювати діяльність кількох підприємств, виявляти їх сильні та слабкі сторони діяльності.

В цілому, перевагою застосування графічних методів при оцінці конкурентоспроможності підприємств є їх відносна простота та наочність, однак використання вказаних методів не позбавлене і недоліків. Зокрема, графічні методи оцінки конкурентоспроможності не дають можливості встановити загальне значення показника конкурентоспроможності підприємства. Крім того, вадою графічних методів є і неможливість прогнозування майбутніх змін конкурентоспроможності.

Більш комплексними при оцінці конкурентоспроможності підприємств є індексні методи. Реалізація індексних методів зазвичай здійснюється за рядом етапів. При цьому, базою для порівняння можуть виступати галузеві показники, показники підприємства-лідера ринку чи ретроспективні показники оцінюваного підприємства.

Аналітичні або розрахункові методи оцінки конкурентоспроможності підприємства базуються на здійсненні розрахунково-аналітичних операцій із вхідними даними. При цьому, в залежності від конкретної методики аналізу, застосування даних методів може передбачати як прості арифметичні операції, так і досить складні розрахунки.

Найбільш ґрунтовними методами оцінки конкурентоспроможності підприємства вітчизняні науковці [11] називають комплексні методи, оскільки вони орієнтовані на аналіз усього спектру найважливіших параметрів функціонування підприємства. Перевагою таких методів є отримання достовірної і найбільш точної інформації про конкурентоспроможність підприємства, його переваги та «вузькі місця» за найбільш розширеним переліком порівняльних переваг.

Крім того, окремі науковці [12] наголошують на тому, що оцінка конкурентоспроможності підприємства повинна базуватися на комплексному, багатовимірному підході і враховувати як внутрішнє, так і зовнішнє середовище, рівень фінансової стійкості підприємства і реальне становище підприємств-конкурентів.

Висновки. Отже, на сьогодні як закордонна, так і вітчизняна практика економічного управління виробила цілий ряд методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. Кожен з них має як свої переваги, так і недоліки, а тому досить часто необхідним є застосування системи методів для більш повної оцінки конкурентоспроможності того чи іншого підприємства з урахуванням особливостей його господарської діяльності.

Література

1. Дикань, В. Л. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства / В. Л. Дикань, Т. В. Пономарьова // Вісник економіки транспорту і промисловості. Серія «Економіка». – 2011. – Випуск 36. – С. 100–105.
2. Костюк, Л. А. Теоретичні та методичні засади оцінки конкурентоспроможності / Л. А. Костюк // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету.

- (Економічні науки). – 2012. – Випуск 2. – С. 22–30.
3. *Погребняк, Д. В.* Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства / Д. В. Погребняк // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 32. – С. 45–51.
 4. *Рибницький, Д. О.* Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Д. О. Рибницький, Т. А. Городня // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Випуск 20.9. – С. 227–230.
 5. *Яцура, В. В.* Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємств [Електронний ресурс] / В. В. Яцура, М. В. Замроз // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. Збірник наукових праць. – 2011. – № 2. – Режим доступу до статті : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_2/18.pdf. – Назва з екрану.
 6. *Іванов, Ю. Б.* Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия : монография / Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко, Н. А. Дробитько. – Х. : ХГЭУ, 2003. – 349 с.
 7. *Сахно, І. В.* Аналіз основних методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємств / І. В. Сахно // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2012. – № 2, Ч. 2. – С. 385–390.
 8. *Сомова, О. Є.* Вартісна оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств машинобудування : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Сомова Оксана Євгенівна ; ПВНЗ Європейський ун-т. – К., 2008. – 19 с., включаючи обл.: іл., табл. – Бібліогр. : С. 17–19.
 9. *Закревська, Л. М.* Оцінка та підвищення конкурентоспроможності підприємств кондитерської промисловості України : дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Людмила Миколаївна Закревська. – К., 2005. – 211 с.
 10. *Беляев, В. И.* Маркетинг в современном бизнесе / В. И. Беляев. – Барнаул : Изд-во АГУ, 1998. – Ч. 1. – 220 с.
 11. *Кузьмін, О. Є.* Методи аналізування конкурентоспроможності підприємств / О. Є. Кузьмін, Л. І. Чернобай, О. П. Романко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Випуск 21.10. – С. 159–166.
 12. *Квятковська, Л. А.* Оцінка поточної та довгострокової конкурентоспроможності підприємства / Л. А. Квятковська, Л. Д. Воробйова // Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 26. – С. 181–187.

Отримано 08.07.2013 р.

**Методы оценки конкурентоспособности предприятия:
отечественные и зарубежные подходы к классификации**

АЛЬОНА ОЛЕГОВНА ЛЕВИЦКАЯ*

** аспирант кафедры международных отношений
Хмельницкого национального университета,
ассистент кафедры экономики и предпринимательства
Винницкого торгово-экономического института,
ул. Пирогова, 137, кв. 31, г. Винница, 21037, Украина,
тел.: 00-380-96-206-72-19, e-mail: levytska1@yandex.ua*

Конкурентоспособность предприятия в настоящих условиях выступает одной из главных характеристик эффективности его хозяйственной деятельности и, в то же время, возможностей последующего развития. Важным элементом системы обеспечения надлежащего уровня конкурентоспособности предприятия, эффективного ведения его хозяйственной деятельности выступает ее оценка. Многоуровневый характер конкурентного взаимодействия субъектов

предпринимательства обуславливает широкий диапазон методов оценки конкурентоспособности предприятия, вследствие чего возникает необходимость их систематизации. Проведенное исследование позволило выявить существование целого ряда подходов к систематизации методов оценки конкурентоспособности предприятия. В результате детального исследования представленных подходов сформировано систему методов оценки конкурентоспособности предприятия, определено преимущества и недостатки основных групп методов и обосновано необходимость использования комплекса методов для более полной оценки конкурентоспособности того или другого предприятия с учетом особенностей его хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: классификация, конкурентоспособность предприятия, методы оценки конкурентоспособности.

Mechanism of Economic Regulation, 2013, No 4, 155–163
ISSN 1726-8699 (print)

**Methods for Assessing Competitiveness:
National and Foreign Approaches to Classification**

ALYONA O. LEVYTSKA*

** Postgraduate Student, Department of International Relations,
Khmelnitsky National University,
Assistant lecturer, Department of Economics and Entrepreneurship,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
Pyrogova Street, 137, fl. 31, Vinnytsia, 21037, Ukraine,
phone: 00-380-96-206-72-19, e-mail: Levytska1@yandex.ua*

Manuscript received 08 July 2013.

The competitiveness of the enterprise represents one of the main characteristics of the performance of its business and, at the same time, further development opportunities. Assessment the level of competitiveness of the enterprise is an important element of the system of ensuring an appropriate level of competitiveness, efficient business activities. Multi-level nature of competitive interaction of businesses leads to a wide range of methods for assessing the competitiveness of enterprises, so that there is a need to systematize them. The study revealed the existence of a variety of approaches to systematization of methods for assessing the competitiveness of the enterprise. As a result of a detailed study of these approaches formed a system of methods to assess the competitiveness of the enterprise, defined benefits and disadvantages of the main groups of methods and justified the need for a set of methods for a more complete assessment of the competitiveness of a particular enterprise, taking into account the peculiarities of its economic activity.

Keywords: classification, the competitiveness of enterprises, methods for assessing the competitiveness of enterprise.

JEL Codes: B4, M2, O1, O2

Tables: 1; *Figures:* 1; *References:* 12

Language of the article: Ukrainian

References

1. Dykan, V. L. (2011), "Methodical approaches to the assessment of the competitiveness of enterprises," *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 36, 100-5. (In Ukrainian)
2. Kostyuk, L. A. (2012), "Theoretical and methodical foundations for competitiveness assessment," *Zbirnyk naukovykh prats Tavriyskogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu*, 2, 22–30.

- (In Ukrainian)
3. Pogrebniak, D. V. (2011), "Methods for assessing the competitiveness of the enterprise," *Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury. Zbirnyk naukovykh prats*, 32, 45-51. (In Ukrainian)
 4. Rybnytskyi, D. O. (2010), "Current approaches to evaluation competitiveness of enterprise," *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 20.9, 227–230. (In Ukrainian)
 5. Yatsura, V. V. (2011), "Analysis of methods for assessing the competitiveness of the enterprises," *Visnyk Volynskogo instytutu ekonomiky ta menedzmentu. Zbirnyk naukovykh prats*, 2, 84–89. (In Ukrainian)
 6. Ivanov, Yu. B. (2003), *Competitiveness of the enterprise: assessment, diagnostics, strategy*, Kharkiv, KhGEU. (In Russian)
 7. Sakhno, I. V. (2012), "Analysis of key methodological approaches to the assessment of the competitiveness of enterprises," *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu*, 2, 385–90. (In Ukrainian)
 8. Somova, O. Ye. (2008), *Valuation of the competitiveness of mechanical engineering*, Kyiv, PVNZ Yevropeiskyi universytet. (In Ukrainian)
 9. Zakrevska, L. M. (2005), *Assessment and increasing the competitiveness of enterprises confectionery industry in Ukraine*, Kyiv, Natsionalnyi universytet kharchovykh tekhnologii. (In Ukrainian)
 10. Beliaiev, V. I. (1998), *Marketing in today's business*, Barnaul, Izd-vo AGU (In Russian)
 11. Kuzmin, O. Ye. (2011), "Methods for analyzing the competitiveness of enterprises," *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 21.10, 159–166. (In Ukrainian)
 12. Kviatkovska, L. A. (2011), "Assessment of the current and the long-term competitiveness of the enterprises," *Visnyk natsionalnogo tekhnichnogo universytetu "Kharkivskiy politekhnichnyi instytut"*. *Zbirnyk naukovykh prats*, 26, 181–87. (In Ukrainian)